

CUPRINS

În loc de ... Prefață.....	11
----------------------------	----

CAPITOLUL I

COORDONATE GEOGRAFICE ȘI GEOPOLITICE

I.1. Istoria unui toponim: de la Pontos Axeinos la Marea Neagră.....	15
I.2. Cunoașterea științifică a Mării Negre.....	16
I.3. Coordonatele geografice și hidrologice ale Mării Negre.....	17
I.4. Statele riverane și nonriverane din spațiul extins al Mării Negre	19

CAPITOLUL II

RECURS LA ISTORIE. SCURTĂ ISTORIE A BAZINULUI MĂRII NEGRE ȘI A SPAȚIULUI PONTIC

II.1. Marea Neagră în antichitate, de la <i>Pontos Euxinos grecească</i> (700 î.Hr.-100 d.Hr.), la <i>Pontus Euxinus romană</i> (100-500).....	23
II.2. Marea Neagră bizantină (Pontos) și italiană (Mare Maggiore, 500-1500)	28
II.3. Marea Neagră turcească (Kara Deniz, 1500-1700)	37
II.4. Marea Neagră rusească (Ciornoe More, 1700-1860)	44
II.5. Marea Neagră internațională (Black Sea/Mer Noire, 1860-1990).....	48
II.6. Marea Neagră după implozia comunismului și extinderea NATO/UE (1989/1991-2020)	54

CAPITOLUL III

COORDONATE ECONOMICE

III.1. Economia spațiului pontic.....	61
III.2. Marea Neagră și spațiul pontic – hub energetic?	64
III.3. Transporturile maritime în spațiul pontic	66
III.4. Clasificarea geoeconomică a statelor pontice	70

CAPITOLUL IV

GEOPOLITICA MĂRII NEGRE ȘI A SPAȚIULUI PONTIC

IV.1. Dreptul mării

IV.1.1. Evoluția unui concept: „dreptul mării”	79
IV.1.2. Metode de delimitare a spațiilor maritime	82
IV.1.3. Elemente fundamentale: ape interioare și teritoriale, zona contiguă, platoul continental, zona economică exclusivă, apele internaționale.....	85
IV.1.4. Studii de caz : Insula Șerpilor, Contenciosul româno-ucrainean, Marea Azov, Strâmtoarele Bosfor-Dardanele	88

IV.2. Ansamblurile geopolitice ale Mării Negre

IV.2.1. Ansamblul geopolitic nordul Mării Negre: Rusia și Ucraina.....	94
IV.2.1.1. Rusia: un uriaș cu „picioare de lut”, în căutarea „supremației” mondiale	94
IV. 2.1.2. Nașterea dificilă a unui imperiu: Imperiul Rus	99
IV.2.1.3. „Subiectele naționale”, între unitate, independență și secesiune.....	106
IV.2.1.4. Expansionismul rus – un cocktail de slavism/ panslavism, mesianism/ortodoxism și eurasiatism	112
IV.2.1.5. Rusia – „Agresorul pontic”	123
IV. 2.1.6. Ucraina, între „stat pivot” și „stat eșuat”	130
IV.2.2. Ansamblul geopolitic Transcaucazia - Marea Caspică - Asia Centrală	138
IV.2.2.1. Georgia – singurul stat riveran caucazian.....	138
IV.2.2.2. Armenia – o țară enclavizată, captivă Rusiei.....	140
IV.2.2.3. Azerbaidjan – punte între Transcaucazia și Asia centrală.....	142
IV.2.2.4. Republicile din Asia Centrală ex-sovietice	144
IV.2.3. Ansamblul geopolitic Asia mică: Turcia noua putere emergentă regională.....	145
IV.2.3.1. „Creșterea și descreșterea Imperiului otoman” – recurs la istorie	145
IV.2.3.2. Turcia modernă, între europenizare și islam, între democrație și jihad	151
IV.2.3.3. Reînvierea „panturcismului”	154

IV.2.4. Ansamblul geopolitic Balcani	167
IV.2.4.1. Balcanii – „Manual de supraviețuire istorică”	167
IV.2.4.2. „Tirania” geografiei.....	169
IV.2.4.3. „Greutățile” istoriei	170
VI.2.4.4. Aromânii în Balcani	178
IV.2.4.6. Bulgaria – stat riveran pontic, între modernitatea europeană și nostalgia rusă	181
IV.2.4.7. Odiseea Iugoslaviei. Scurt „tratat” de „distrugere” a unei federații.....	184
IV.2.4.8. Albania – cel mai „mare” stat musulman din Balcani.....	188
IV.2.4.9. Grecia – „perla” coroanei balcanice între „amanta vestică” sau „mireasa estică” (R. Kaplan).....	188
IV.2.5. Ansamblul geopolitic Europa Centrală.....	191
IV.2.5.1. România – singurul stat riveran pontic din Europa Centrală	191
IV.2.5.2. Republica Moldova – sau neputința românească, între expansionismul rusesc și cinismul occidental	221
IV.2.5.3. Statele danubiene enclavizate: Austria, Slovacia și Ungaria	228
IV.3. Marea Neagră – „poligon” geopolitic și geostrategic mondial sau... O „mare de probleme”	233
IV.3.1. Noua "cortină de fier" pontică.....	236
IV.3.2. „Armata de conducte” a lui Vladimir Putin.....	239
IV.3.3. Cooperarea internațională în bazinul pontic între dorință și realitate	241
IV.3.4. România țară pontică și dunăreană (între potențial, oportunități și realizări)	243
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	247

CAPITOLUL I

COORDONATE GEOGRAFICE ȘI GEOPOLITICE

I.1. Istoria unui toponim: de la Pontos Axeinos la Marea Neagră

Pentru spațiul maritim al Mării Negre, primul toponim cunoscut a fost cel preluat de grecii antici din limba iraniană „*Pontos Axeinos*” (în traducere „mare întunecată”, sumbră, după aspectul acesteia în timpul furtunilor puternice).

Grecii antici, care au colonizat și dominat între 700 și 100 î.Hr. spațiul pontic, au modificat sensul toponimului sub forma de „*Pontus Euxinus*” (în traducere „marea cea primitoare”), pe care romanii au preluat-o de la greci „*Euxinus*” (între 100-500).

Timp de un mileniu (500-1500), Marea Neagră intră în sfera de influență bizantină, care au denumit-o „*Pontos*” (în traducere „Marea”), nume ce a circulat în paralel cu toponimele italiene „*Mare Maggiore*”/ „*Mare Maius*” (adică „marea cea mare”), datorită negustorilor genovezi și venețieni, foarte activi în acest interval de timp. Lumea arabă, care cunoștea spațiul pontic, folosea denumirea „*bahr Buntus*” („marea mare”, o exprimare tautologică!).

Turcii otomani, stăpâni pe spațiul pontic vreme de două secole (1500-1700), pe care l-au transformat într-un „lac turcesc”, au impus noul toponim „*Kara Deniz*” (traducerea literală a Mării Negre).

Sfera de influență a noului Imperiu Țarist (de la nordul Mării Negre, aflat într-o expansiune fără precedent atunci!), impune dominația rusă și în toponime, consemnăm toponimul „*Ciornoe More*” (1700-1860).

Practic, după 1860, Marea Neagră devine *internațională*, puterile europene punând capăt „jocului” geo-politic, ruso-turc.

Revenind la toponimele statelor riverane, să le reamintim:

- toponimele slave: „*Ciornoe More*” (Rusia), „*Ciorne More*” (Ucraina) și „*Cerno More*” (Bulgaria);
- „*Karadeniz*” (Turcia);

- „*Maure Thalassa*” (Grecia);
- „*Shavi Zghva*” (Georgia);
- „*Marea Neagră*” (România).

În sfârșit, menționăm denumirile internaționale de „*Black Sea*” și „*Mer Noire*”; utilizate inclusiv de statele riverane și nonriverane.

I.2. Cunoașterea științifică a Mării Negre

Dincolo de numeroasele referiri, încă din antichitate, datorate *istoricilor* și *geografilor* greci sau romani (Herodot, Strabo, Diodorus Siculus, Procopius, Flavius Arrianus etc.), narațiuni celebre despre „potopul lui Noe” și legătura cu formarea Mării Negre (Cartea Genezei, Epopeea lui Ghilgameș etc.), bazinul pontic devine obiect de studiu științific destul de târziu, pornind de la Leonardo da Vinci (în încercarea de a explica unele particularități hidrologice, schimbul de ape/curenți între aceasta și Marea Mediterană).

Prima explicație privind curenții dintre cele două mări datează din 1679, datorate unui conte italian *L.F. Marsigli*, pornind de la fundamente ale mecanicii fluidelor (salinitate, presiune și densitate etc.). Experimentele sale ilustrează pe deplin modelul naturalistului iluminist, specific epocii sale.

Alte contribuții valoroase aparțin geologului german *P. Simon Palla* (aflat în serviciul curții rusești), care a realizat în 1790 studii privind paleografia țărmurilor nordice ale Mării Negre (care interesa atât de mult expansionismul țarist), urmat de baronul prusac *von Haxthausen* (cercetări geologice și botanice în „stepă” și Caucaz).

Stabilirea flotei de sud la Sevastopol și Amiralitatea la Herson, apoi la Nikolaev, după 1820, a impus din rațiuni militare cunoașterea aprofundată a Mării Negre, mai ales curenții, punctele de ancoraj, configurația țărmurilor etc.

Astfel, în 1832 apare *primul atlas hidrografic al Mării Negre* (sub egida Ministerului rus de Interne), care cuprindea 60 de planșe (date despre țărmurile nordice între Dunăre și Caucaz, conformația lor, adâncimea apei, alte date, desene etc.).

Dar cel mai elaborat *Atlas al Mării Negre* a apărut în 1841, realizat de cartograful *E. Manganari* (realizat sub egida „Biroului Hidrografic al Mării Negre” cu sediul la Nikolaev, dedicat țarului Nicolae I, considerat o realizare excepțională pentru epocă). Atlasul lui Manganari cuprinde hărți, desene, schițe și informații din întregul bazin pontic, inclusiv principalele porturi, puncte de ancoraj etc., făcând din acesta una dintre cele mai valoroase contribuții din istoria cartografiei.

În 1890, *N. Andrusov* – un geolog rus – a realizat un valoros studiu al adâncurilor din Marea Neagră, în care cea mai importantă contribuție a fost descoperirea stratului lipsit de oxigen (explicat corect prin descompunerea materiilor organice); studiile lui Andrusov au contribuit deosebit la înțelegerea particularităților Mării Negre (reacțiile chimice care se produc în apă și efectele lor asupra proceselor biologice naturale).

Naturalistul român *Grigore Antipa* (contemporan cu Andrusov), după temeinice studii în străinătate, a contribuit enorm la cunoașterea Mării Negre, culminând cu magistralul tratat „*Marea Neagră*” (1941), care cumulează valoroasa sa operă despre Marea Neagră, dovedind de asemenea un real patriotism, în vederea valorificării resurselor bogate și variate, mai ales cele biologice.

Desigur, lucrări valoroase despre Marea Neagră au apărut și în Bulgaria și Turcia, în ideea valorificării resurselor în împiedicarea expansionismului rusesc în spațiul pontic. La începutul secolului al XX-lea, cunoașterea științifică a Mării Negre înregistrează o importantă dezvoltare prin Academii Naționale și institute de cercetări de specialitate. În prezent, există o rețea națională de institute de cercetări, o colaborare multidisciplinară și internațională eficientă, mai ales față de dezastrul ecologic, poluarea complexă și schimbările climatice din ultimele decenii.

I.3. Coordonatele geografice și hidrologice ale Mării Negre

Marea Neagră este o mare de *tip intercontinental*, situată între Europa Centrală și de Sud-Est (în Vest), Europa de Est (în Nord), Asia Mică (în Sud) și Caucaz (în Est), comunică prin strâmtorile Bosfor-Dardanele/Marea Marmara cu Marea Mediterană și mai departe cu Oceanul Planetar.

În Nord, prin Strâmtoarea Kerçi, comunică direct cu Marea Azov (o mare puțin adâncă), unii autori o integrează direct bazinului pontic.

Suprafața Mării Negre este de 422.000 km², la care se adaugă 36.000 km² ai Mării Azov, plasând din acest punct de vedere Pontul Euxin, în categoria mărilor de mărime medie. Forma bazinului pontic este *ovală*, extinsă îndeosebi pe coordonata Est-Vest, de 1.174 km (între Burgas/Bulgaria și Batumi/Georgia), față de coordonata Nord-Sud de doar 225 km (între Capul Sarâci/Crimeea și Capul Kerempe/Anatolia).

Țărmurile Mării Negre în lungime totală de 4.790 km (din care jumătate aparțin Turciei), sunt în general puțin crestate, formând faleze (supuse abraziunii), dar și numeroase plaje întinse (mai ales pe litoralul vestic și nordic (aparținând României, Bulgariei și Ucrainei)).

Climatul favorabil, plajele întinse și peisajele încântătoare au creat premisele dezvoltării *turismului litoral* (heliomarinar) în statele riverane, dar

durata sezonului nu depășește 4-5 luni pe an (în ciuda unor investiții majore realizate în unele state). Modificările climatice la care asistăm în prezent cu siguranță că vor favoriza prelungirea sezonului turistic cu cel puțin 2-3 luni/an, fapt ce se va repercuta în dezvoltarea economică a statelor riverane.

Geneza și geomorfologia Mării Negre au generat puțin *insule și peninsule* importante, cu excepția *Peninsulei Crimeea*, care, prin configurația și relieful specific, pătrunde adânc în bazinul pontic, pe care-l compartimentează de fapt în două bazine distincte (de est și de vest), influențând formarea curenților de suprafață, care se dezvoltă invers acelor de ceasornic.

Dintre *insule*, cele mai importante sunt: *Insula Șerpilor* (Zeminâi în ucraineană) sau *Insula Tuzla* – în Strâmtoarea Kerçi (ambele aflate în dispută între statele vecine: România, Ucraina și Rusia).

Referitor la *geneza Mării Negre*, majoritatea cercetătorilor sunt de acord cu faptul că aceasta are o *vârstă recentă (istorică) de aproximativ 8000-9000 ani*, când la sfârșitul erei glaciare, pe teritoriul actual se afla *Lacul Neoeuxin* (care ocupa circa două treimi din suprafața actuală a mării), care se afla sub nivelul actual al Mării Mediterane. Probabil în anii 5500-6000 î.Hr., Lacul Neoeuxin a fost *inundat de apele Mediteranei*, creându-se Strâmtoarele Bosfor și Dardanele și Marea Marmara. Schimbul de ape a modificat relieful lacului, zonele joase au fost modificate, iar dimensiunea Mării Negre s-a stabilizat. *Curenții de adâncime* transferă ape mai sărate și mai dense din Mediterana, care se depun pe fundul Mării Negre, iar în lipsa curenților verticali asistăm la o *stratificare salino-marină*, acumularea celor mai mari *zăcăminte” de H₂S* din lume, dar și formarea unui *strat biotic* (între 0-200 m adâncime), după care urmează *straturile anoxice* (care nu se oxigenează, nu permit viața, cu excepția unor bacterii care s-au adaptat!). Practic, *90% din volumul apelor Mării Negre sunt anoxice*, constituind una dintre particularitățile Mării Negre, în ciuda aportului de ape „dulci” al marilor fluvii europene: Dunărea, Don, Nipru, Nistru, Rioni etc. Stratificarea apelor pontice determină și distribuția *resurselor biologice* (flora și fauna), cu consecințe asupra economiei statelor riverane.

Adâncimea medie a Mării Negre este de *1.288 m*, cea *maximă de 2.455 m* (în apropierea Turciei), iar un profil geomorfologic arată o *platformă continentală* extinsă (în dreptul Ucrainei, României și Bulgariei), dar și un *abrupt continental* brusc (în dreptul Turciei, Georgiei, parțial al Rusiei). În chiuveta maritimă a Mării Negre există un *volum de 529.955 km³* de ape salmastre, cu particularități deosebite din punct de vedere termo-salin și biologic.